

מאמר ה

עקידת יצחק – בכל נפשך - אפילו נוטל את נפשך

איך יתכן ציווי ונבואה על שחיטת יצחק

בעניין העקידה צריך ביאור רב עצם הדבר, שהרי להקריב אדם לעולה לה', לכאורה הוא דבר שלילי שאינו רצוי בעיני ה', ואיך נאמר דבר זה לאברהם בנבואה מן השמים. ואף שבאמת לא היה זה אלא לניסיון, וכמו שאמרו חז"ל 'אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי... ולא עלתה על לבי - זה יצחק בן אברהם' (תענית ד.). בכל זאת היתכן שיצא דבר ה' באופן שאינו אמת נצחית.

ובפרט אברהם אבינו שאמרו חז"ל שמעצמו למד תורה (ב"ר צה, ג. תנחומא ויגש יא). כלומר שלבבו הרגיש את סברות התורה, ואיך היה באפשרות שישגי דבר שאינו נכון.

ויתירה מזו הרי 'נבואה' היא השגה נשגבה ואיך השיג אברהם נבואה לשחוט את יצחק, אשר אין זה אמת שהרי לא היה רצון ה' לשחוט אותו. וכשם שאי אפשר שהאדם ישיג כן בחכמתו שהוא נגד דעת התורה האמיתית, כל שכן שאין להשיג כזאת בנבואה.

ואף שאיתא בחז"ל (ב"ר ס, ח מובא ברש"י על הפסוק 'כי עתה ידעתי' (כב, יב)) 'אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרתי לך קח, מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטוהו אלא העלהו, אסקתיה - אחתיה'. ולכאורה על פי זה יש ליישב את התמיהה כיצד יתכן לצוות על דבר זה, שלפי דבריהם הרי אף מלכתחילה לא ציווהו הקב"ה להקריבו ולשחטו, אלא רק להעלותו.

אולם כבר ביארנו בביאור הפסוקים (כב, ב), שבאמת הרי המובן הפשוט של 'והעלהו לעולה' הוא כפי שהבין אברהם בתחילה שעליו להעלותו וגם לשחטו, כי 'והעלהו לעולה' אין הכוונה הנחה גרידא על גבי העצים שעל המזבח, שזה אינו 'עולה'. אלא ביארנו שם, שכוונת חז"ל במדרש הוא רק ליישב שגם מובנם המילולי של הדברים צריכים להיות תואמים את האמת בהיותם דבר ה'. אולם בוודאי אין לדחות משום כך את הדברים על פי פשוטו של מקרא.

ובוודאי שמעשה העקידה לא היה מבוסס על טעות שטעה אברהם בהבנת כוונת הנבואה שדיבר אליו ה', כי אטו היה אברהם מכריע לשחוט את בנו אם לא היה וודאות ובהירות בהבנת הדברים. וגם הכתוב מפורש 'והאלוקים נסה'.

נכון הדבר למסור את הבן החביב ולהקריבו לעולה לה'

אכן נראה פשוט, כי באמת צריך האדם להעלות את בנו חביבו לקרבן לה', כי רוממות וקדושת ה' מחייבת זאת. ומחוייבות זו גוברת על כל רגשות האהבה הטבעיים ורצון החיים המפעם באדם על עצמו ועל בניו.

ואכן משום כך היה שייך לצוות זאת לאברהם, כי ה' לא יצווה דבר שאינו אמת אפילו לשם ניסיון. והיה זה מבחן אמיתי לראות אם מוכן לעשות את הדבר הגדול הזה, האם הגיע לדרגה שמוכן להקריב לה' את בנו את יחידו, כי זה עקרון אמיתי בעבודת ה'.

אברהם

אל תשלח ידך אל הנער - שרצון ה' שהאדם יחיה ולא יישחט

אלא שיש דבר נוסף שה' רוצה, שיחיה האדם ויעבוד אותו, כי זה כבודו יתברך שהאדם יכיר בו ויעבוד אותו בחיים חיותו, כלומר שלעומת רגש קדוש זה של הקרבת האדם לקרבן לה', יש רעיון נוסף שגובר עליו.

ולכן כאשר לקח את המאכלת לשחוט בפועל, התנבא אליו ה' ונתן לו את ההשגה המשלימה של - 'אל תשלח ידך אל הנער', דהיינו שרוצה ה' שהצדיקים יחיו לפניו ויעבדוהו, ולכן בפועל אסור להקריב קרבנות אדם.

כלומר שהציווי 'אל תשלח ידך אל הנער', אין הכוונה שזה עוקר את הדיבור הקודם 'והעלהו לעולה', אלא שיש רעיון נוסף שמחמתו אי אפשר לקיים זאת בפועל, דהיינו שרצון ה' שיחיה האדם ויעמוד לפניו לעבדו.

הנה כי כן, המצוה של 'והעלהו לעולה' היא עקרון אמיתי, אלא שהעקרון של 'וחי בהם' גובר עליו ומונע זאת, ואם כן הדרך הנכונה להתמסרות האדם לה' ולקיים 'והעלהו לעולה', היינו על ידי שיעזוב את כל עסקי העולם העצמיים, ויהא מתמסר כולו לעבודתו יתברך.

אברהם לא השיג השגה מוטעית אלא נחסר ממנו ידיעה

ובזה מיושב שפיר שאכן לא השיג אברהם בנבואתו דבר שאינו אמיתי, אלא שתחילה השיג אברהם את ההשגה של 'והעלהו לעולה', אלא שעדיין נמנע ממנו השגת 'אל תשלח ידך אל הנער'. ואף שנתבאר שאי אפשר להשיג בנבואה דבר שאינו אמת, אבל יתכן שיימנע מן הנביא השגת איזה דבר, ולשם הניסיון העלימו ממנו השגה זו, עד שנתגלה לו 'אל תשלח ידך אל הנער'.

ונמצא שמצד ההשגה הנבואית השיג דבר נכון ואמיתי, שראוי למסור את נפש הבן החביב לכבוד ה' שהוא רב ושליט קדוש ונורא, ואכן הדיבור 'והעלהו לעולה' התקיים על ידי גילוי הרצון ונכונותו של אברהם אבינו, להעלותו לעולה. אלא מכיון שלאחר שידועים את הידיעה שבאמת אין רצון ה' להקריב קרבנות אדם, כבר אי אפשר לקיים את המצוה הזאת בשלימות, לכן העלימו מאברהם את הידיעה הזאת, וקיים את 'והעלהו לעולה' בשלימות.

מבחן בעבודת הלב האם אנו נכונים לדרגה של עקידת יצחק

ויש בזה הוראה מעשית בעבודת הלב, שצריך האדם לעורר ולהפעיל בקרבו שני הרגשות הללו זה על גבי זה. וזה מבחן לכל אחד הרוצה לבחון את עצמו האם אכן לבבו שלם בנאמנותו לה', שיתבונן בעצמו האם מרוב אהבה ונאמנות לה' מוכן הוא לקחת את בנו החביב ולהקריבו לה'.

ומוטל על האדם ביום עמדו על דעתו, ליצור בנפשו רגש אהבה ועבדות כלפי ה' יתברך, עד שיבוא אל ההכרה כי [מלבד שעליו להיות מוכן לעבוד את ה' עד כדי מסירות נפש ממש], עליו לבחור את הבן החביב עליו ביותר, המוכשר והמוצלח מכל בניו ולהקריבו לקרבן לה'. אלא שמה שמונע אותו מלקיים דבר זה בפועל הוא משום שאין רצון ה' בזה, כי רצונו יתברך שנחיה ונעבדהו ונעמוד לפניו מתוך הכרה של ביטול והכנעה והתמסרות.

כלומר שאצל כל אדם צריך להתעורר תחילה הרגש של 'והעלהו לעולה', וכל עוד שלא הגיע לדרגה זאת שמוכן לעשות כן בשמחה ובתעצומות נפש, הרי אינו עומד בניסיון של העקידה. אולם לאחר שהגיע בשלימות להכרה זאת, עליו להתבונן שאין ה' רוצה בכך ולכן נמנע מזה, והטעם והסיבה שאינו עושה זאת, אינה מחמת קושי הדבר, אלא משום 'אל תשלח ידך אל הנער'.

ובכל נפשך - כנגד יצחק

והנה מצוה זו של 'והעלהו לעולה' בעקידת יצחק, היתה קיום מצוות - 'ואהבת את ה' אלוקיך בכל נפשך'. שדרשו חז"ל - ובכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך' (ברכות נד.).

ועיין ברבינו בחיי על הפסוק 'בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך' - 'כנגד אברהם יצחק ויעקב, בכל לבבך כנגד אברהם שאהב הקב"ה בכל לבבו והמשיך הלבבות לאמונתו, ובכל נפשך כנגד יצחק שמסר נפשו על גבי המזבח, ובכל מאדך כנגד יעקב שהפריש מעשר מכל' (דברים ו, ה).

והנה פשוטו של פסוק זה 'בכל נפשך' היינו בכל רצונך, דהיינו שיעבוד את ה' בכל כוחות נפשו ובכל רגשי רצונו, אלא שחז"ל דרשו מזה מצוות מסירות נפש, כלומר שבשעת הצורך יהא מוכן שיינטלו ממנו חייו למען ה'.

והנה הלכה זו של 'אפילו הוא נוטל את נפשך' אינה מפורשת בפשוטו של מקרא, אלא הוא נלמד בדרך דרש בתורה שבע"פ, כי מדריגה נשגבה זו יסודה בדרך של רצון ואהבה, שזה מהותה של תורה שבע"פ כמו שביארנו במקו"א בארוכה (עיין 'בן מלך' - חג השבועות' שער ו).

ואכן גם בעקידה לא היה זה ציווי לאברהם, אלא כמו שביארנו שמשמעות 'קח נא' היינו לשון בקשה (עיין ביאורי פסוקים כב, ב).

והנה מצינו ברבי עקיבא שהיה 'עמוד התורה שבע"פ', שאמר - 'כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו' (ברכות סא:).

כלומר שאף שבכל חייו עסק באהבת ה' מתוך התמסרות מלאה, והיינו בכל נפשך כפשוטו, אולם מכיון שפיסגת קיום דבר זה הוא במסירת החיים, לכן היה מצטער שאינו יכול להגיע לקיום מצוות אהבת ה' בשיא פיסגתה, וגם הקב"ה לא הביא זאת לידו לקצר משום כך את חייו, משום אותו הטעם של 'אל תשלח ידך', אולם בסוף ימיו כאשר כבר הגיע זמנו להסתלק מן העולם, אחרי שמילא ה' את שנותיו והיה בן מאה ועשרים שנה, זכה שיתקיים בו גם כמדורשו, 'אפילו נוטל את נפשך'.

רצון אברהם לעשות בו מום

ובזה יבואר מה שאמרו חז"ל - 'אל תשלח ידך - לשחוט, אמר לו אם כן לחינם באתי לכאן, אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם, אמר לו 'אל תעש לו מאומה' אל תעש בו מום' (רש"י שם כב, יב). שלכאורה תמוה משום מה היה אברהם מבקש ומפציר לעשות בו מום, מאחר שבטל הציווי של 'והעלהו לעולה'. אלא מזה מוכח שרצה אברהם לעשות מעשה העקידה לגודל אהבתו ומסירותו לה'. וכשנאסר עליו כללות המעשה, ביקש לכל הפחות לתת ביטוי לעבודתו והתמסרותו לה' על ידי חבלה והוצאת דם.

האיל תחת בנו – ביטוי לקיום מצוות והעלהו לעולה

והנה מיד כאשר נמנע ממנו מעשה העקידה, נשא את עיניו וראה את האיל, והעלה אותו לעולה 'תחת בנו'. ואיתא בחז"ל - 'מהו תחת בנו, על כל עבודה שעשה ממנו, היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאילו היא עשויה בבני, כאילו בני שחוט, כאילו דמו זרוק, כאילו בני מופשט, כאילו הוא נקטר ונעשה דשן' (רש"י כב, יג, ב"ר נו, ט).

כלומר שביטא בזה אברהם את אמיתת רצונו להקריב את בנו ואת כל מאודו לה' יתברך. ובכל חלק וחלק של ההקרבה, ביטא את רגשותיו ואת כוונתו במעשה זה, ואמר שהלוואי היה יכול להקריב את בנו בזריקת הדם, ובהפשטת עורו והקטרתו.

ונראה כי מני אז והלאה כל קרבנות העולה שישראל מקריבים אינם רק נתינת בהמה לה', אלא יש בזה ביטוי נשגב ונעלה, ככוונת הקרבת האיל בעקידת יצחק, לבטא בזה שהיינו רוצים להקריב את עצמינו לה', אלא שהקרבתו הוא תמורתנו, שכאשר רגש של רצון למסור את עצמו לה' תוסס ובווער בלבו של האדם, אזי הוא מבקש לתת ביטוי לתחושה נעלית זאת.

והנה מעשה העקידה היה בהר המוריה במקום המקדש, כלומר שזה היה החינוך למקום המקדש, וכן פירש הרמב"ן בטעם הקרבנות (ויקרא א, ט) שעניינו מסירת נפשו ודמו.

נתינת הבן לה' לכהונה ונבואה

והנה למרות שהקב"ה לא חפץ שיקריב האדם את בנו לעולה לשחטו בפועל, מכל מקום עלינו ללמוד ממעשה העקידה כי ביסודו של דבר מתחייבים אנו לתת את היקר לנו ביותר לה'. ומשום כך ראוי ליטול את הבן החביב ולתתו לפני ה', אלא שנתינת בן להקב"ה יש לו צורה אחרת מנתינת בהמה, כי בהמה שהיא דבר אכילה, נותנים אותה לפני ה' כביכול בצורת קרבן

על שולחן ה', כדכתיב 'קרבני לחמי'. אבל אדם אינו בשר לאכילה או להקטרה, אלא נתינתו לה' היא על ידי מסירתו לעבודת ה' שיהיה מסור לגמרי לעבודתו יתברך.

ואכן זוהי המצווה של 'בכור בניך תתן לי' (שמות כב, כח), דהיינו שהבכור שהוא הבן החביב של האדם, יתנו האב לה', כלומר שיהיה יושב בבית ה' ועוסק בשירותו ובעבודתו, כמו שבט לוי שאין להם חלק ונחלה בארץ וכל חלקם ונחלתם הוא ה'. אלא שאחר החטא ניטל תפקיד זה מן הבכורים וניתן לשבט לוי, אולם צריך לפדות את הבכור, ולתת את כסף הפדיון לכהנים, שהם אלו המסורים לגמרי לתפקיד זה של כבוד ה'.

וכמו שמצינו בשמואל שנדרה חנה 'ונתתיו לה' כל ימי חייו' (שמואל א' א, יא), ולא היתה הכוונה להקריבו עולה, אלא לתת אותו שיהיה מסור לה' לעבדו ולשבת בבית ה', כדכתיב 'עד יגמל הנער והבאתיו ונראה את פני ה' וישב שם עד עולם' (שם א, כב).

אוצר החכמה

אוצר החכמה

ע"פ רמב"ם

ד"ר דודמן

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
בן מלך - תורה (בראשית ב) מינצברג, נתן יהודה כייב בן אלימלך עמוד מס': 259 הודפס ע"י אוצר החכמה